

نگاهی زیر چشمی به مجلات ریاضی پژوهشی ایران

محمد صالح مصلحیان

گروه ریاضی محض، دانشگاه فردوسی مشهد

پایگاه داده MathSciNet به عنوان نسخه الکترونیکی Mathematical Reviews (از انتشارات انجمن ریاضی آمریکا [۱]) به همراه نسخه الکترونیکی Zentralblatt Math (از انتشارات انجمن ریاضی اروپا [۲]) بزرگترین پایگاههای نقد، مرور و چکیده نگاری مقالات ریاضی را در جهان تشکیل می‌دهند. MathSciNet یک ضریب تأثیر پنج ساله به نام بهره‌استناد ریاضی (MCQ) Mathematical Citation Quotient را برای هر مجله محاسبه می‌کند. این ضریب برای یک مجله در سال A ، برابر نسبت N/M است، که در آن N تعداد ارجاعاتی است که در مقالات (منتشر شده در آن مجله یا سایر مجلات) در سال A ، به مقالات منتشر شده مجله در پنج سال متوالی $A-1$ ، ... و $A-5$ داده شده است، و M تعداد کل مقالات مجله است که در این پنج سال منتشر شده است. مبنای این محاسبه تعداد ارجاعاتی است که توسط هر یک از مجلات ریاضی در فهرستی ۵۰۰ عنوانی (و برگزیده شده از بیش از ۳۰۰۰ عنوان مجله موجود در جهان) به مجله مورد سنجش داده شده است. در حال حاضر از ایران فقط دو مجله Banach J. Math. Anal. و Ann. Funct. Anal. در این فهرست معتبر به چشم می‌خورند، که هر دو آنها اخیراً با همکاری انتشارات دانشگاه دوک در آمریکا چاپ می‌شوند. به زعم متخصصین آنالیز هارمونیک، آنالیز تابعی و نظریه عملگرها هر دو مجله ی فوق جزء مجلات آبرومند محسوب می‌شوند و اگر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در حمایت خود از بهترین مجلات ریاضی کشور توجه کافی مبذول ندارد، بدون شک هر دو مجله به زودی از فهرست مجلات ایرانی خارج خواهند شد!

جدول ۱ (برگرفته از MathSciNet) روش محاسبه MCQ-2014 را برای بولتن انجمن ریاضی ایران، به عنوان نمونه، نشان می‌دهد.

جدول ۱

Bull. Iranian Math. Soc. برای MCQ-2014			
سال	تعداد ارجاعات به مجله در سال ۲۰۱۴	تعداد مقالات چاپ شده	بهره‌استناد ریاضی
۲۰۱۳	۶	۸۶ (cited%۱۵)	
۲۰۱۲	۱۴	۷۴ (cited%۲۳)	
۲۰۱۱	۱۵	۷۳ (cited%۴۱)	
۲۰۱۰	۷	۴۰ (cited%۴۲)	
۲۰۰۹	۱۴	۳۷ (cited%۵۹)	
	۵۶ ÷ ارجاع	۳۱۰ = مقاله	۰.۱۸

در این یادداشت به بررسی وضعیت مجلات ریاضی و آمار ایران (که به زبان انگلیسی چاپ می‌گردند) و در سال ۲۰۱۴ دارای بهره‌استناد ریاضی غیر صفر هستند می‌پردازیم. جدول ۲، MCQ-2104 مجلات ریاضی ایرانی (با بهره‌استناد ریاضی ناصفر) را به ترتیب نزولی نشان می‌دهد. هر سه مجله نخست در جدول ۲ که بالاترین بهره‌استناد ریاضی (و البته بالاترین ضریب تأثیر JCR) را دارند، در اصل توسط اشخاص حقیقی (و در قالب اشخاص حقوقی!) بنیاد نهاده و توسعه داده شده‌اند. سردبیران هر سه مجله نه فقط مدام به توسعه کمی و کیفی آن می‌پردازند بلکه با اعمال تغییرات ضروری در ساختار

جدول ۲

ردیف	نام مجله	ناشر	برترین نمایه معتبر بین المللی	بهراستناد ریاضی در ۲۰۱۴ MathSciNet	سال آخرین شماره مرور شده در Zbl	سال آخرین شماره مرور شده در MathSciNet	ضریب تأثیر (IF) در فهرست ISI
۱	Banach Journal of Mathematical Analysis	گروه پژوهشی ریاضی طوسی (خصوصی)	Scopus & ISI(JCR)	۰.۶۳	۲۰۱۵	۲۰۱۵	۱.۰۵۰
۲	Annals of Functional Analysis	گروه پژوهشی ریاضی طوسی (خصوصی)	Scopus & ISI(JCR)	۰.۵۲	۲۰۱۵	۲۰۱۵	۰.۶۰۳
۳	Journal of Nonlinear Sciences and Applications	انتشارات تحقیقات علمی بین المللی آمل (خصوصی)	ISI(JCR)	۰.۲۰	۲۰۱۵	۲۰۱۵	۰.۸۸۶
۴	Bulletin of the Iranian Mathematical Society	انجمن ریاضی ایران	Scopus & ISI(JCR)	۰.۱۸	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۰.۲۶۲
۵	International Journal of Group Theory	دانشگاه اصفهان	Scopus	۰.۱۶	۲۰۱۳	۲۰۱۵	-
۶	Transactions on Combinatorics	دانشگاه اصفهان	-	۰.۱۶	۲۰۱۳	۲۰۱۵	-
۷	Mathematical Sciences (Math. Sci. Q. J.)	دانشگاه آزاد اسلامی	-	۰.۱۴	۲۰۱۴	۲۰۱۵	-
۸	Iranian Journal of Science and Technology. Transaction A. Science	دانشگاه شیراز	Scopus & ISI(JCR)	۰.۱۳	۲۰۰۰	۲۰۱۴	۰.۳۴۲
۹	Islamic Republic of Iran. Journal of Sciences	دانشگاه تهران	Scopus	۰.۰۷	۲۰۰۰	۲۰۱۲	-
۱۰	Iranian Journal of Fuzzy Systems	دانشگاه سیستان و بلوچستان	Scopus & ISI(JCR)	۰.۰۶	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۰.۵۳۴
۱۱	Journal of the Iranian Statistical Society	انجمن آمار ایران	Scopus	۰.۰۶	۲۰۱۴	۲۰۱۴	-
۱۲	Iranian Journal of Mathematical Sciences & Informatics	جهاد دانشگاهی دانشگاه تربیت مدرس	Scopus	۰.۰۵	۲۰۱۴	۲۰۱۴	-
۱۳	Journal of Mathematical Extension	دانشگاه آزاد اسلامی شیراز	-	۰.۰۱	۲۰۱۴	۲۰۱۴	-

مجله و اعضای هیأت تحریریه آن و نیز استفاده از تجارب مجلات دیگر و ارتباطات بین المللی، برای ارتقاء آن تلاش می‌کنند. هر سه مجله به دور از بروکراسی کشورمان و با استفاده بهینه از کمترین امکانات (در داخل و خارج از کشور) نضج گرفته و توسعه یافته‌اند. سایر مجلات ریاضی ایرانی یا مانند Iran. Int. J. Sci. Technol. B Trans. Iran. J. Sci. Technol. (از انتشارات دانشگاه شیراز) دیگر سال اخیر چاپ نشده‌اند و یا مانند Technol. B Trans. Iran. J. Sci. Technol. (از انتشارات دانشگاه شیراز) دیگر در MathSciNet مرور نمی‌شوند و همه بهراستناد ریاضی برابر صفر دارند. بعضی مجلات نیز اساساً از نظر کیفی در سطحی نیستند که توسط Zbl و یا MathSciNet مرور شوند. در عین حال، به نظر می‌رسد بعضی مانند Int. J. Group Theory و Wavelet and Linear Algebra بتوانند در آینده نزدیک جایگاه خود را در میان نشریات معتبر بیابند. بر اساس بازدیدی که نگارنده در ژوئن ۲۰۱۵ از واحد اصلی Zbl در برلین داشت، مطلع گردید که Zbl (و MathSciNet) فقط حدود ۱۵ درصد از کل مجلات جدید ریاضی را که سالانه در گوشه و کنار دنیا تأسیس می‌شوند تحت پوشش قرار می‌دهد.

جدول ۳ فهرست سایر نشریات ریاضی ایران را (که تعدادشان کم نیست) نشان می‌دهد. اکثر آنها زمانی در Zbl و یا MathSciNet به ثبت رسیده‌اند. چنان که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، متأسفانه بعضی از آنها گرچه دارای مجوز

جدول ۳

ردیف	نام مجله	سال آخرین شماره مرور شده در MathSciNet	سال آخرین شماره مرور شده در Zbl	نمایه مجله در Scopus و یا ISI
۱	Categories and General Algebraic Structures with Applications	-	-	-
۲	Computational Methods for Differential Equations	-	۲۰۱۴	-
۳	International Journal of Applied Operational Research	-	۲۰۱۲	-
۴	International Journal of Industrial Mathematics	-	گرچه در Zbl ثبت شده ولی هیچ مقاله‌ای از این مجله در آن مرور نشده است	-
۵	International Journal of Nonlinear Analysis and Applications	گرچه در MathSciNet ثبت شده ولی هیچ مقاله‌ای از این مجله در آن مرور نشده است	۲۰۱۴	-
۶	Iranian International Journal of Science (Journal of Science of the University of Tehran. International Edition)	۲۰۰۴	۲۰۰۴	-
۷	Iranian Journal of Mathematical Chemistry	-	۲۰۱۲	-
۸	Iranian Journal of Numerical Analysis and Optimization (Mashhad Research Journal of Mathematical Sciences)	-	۲۰۱۴	-
۹	Journal of Advanced Mathematical Modeling	-	۲۰۱۳	-
۱۰	Journal of Algebra and Related Topics	-	۲۰۱۴	-
۱۱	Journal of Algebraic Systems	-	-	-
۱۲	Journal of Linear and Topological Algebra	-	گرچه در Zbl ثبت شده ولی هیچ مقاله‌ای از این مجله در آن مرور نشده است	-
۱۳	Journal of Mahani Mathematical Research Center	-	۲۰۱۲	-
۱۴	Journal of Mathematical Modeling	۲۰۱۰	۲۰۱۵	-
۱۵	Journal of Science. Ferdowsi University of Mashhad	۲۰۰۳	۲۰۰۴	-
۱۶	Journal of Science. University of Tehran	۲۰۰۷	۲۰۰۷	-
۱۷	Journal of Statistical Research of Iran	-	-	-
۱۸	Khayyam Journal of Mathematics	۲۰۱۵	گرچه در Zbl ثبت شده ولی هیچ مقاله‌ای از این مجله در آن مرور نشده است	-
۱۹	Sahand Communications in Mathematical Analysis	-	۲۰۱۴	-
۲۰	Scientia Iranica. Transaction A: Civil Engineering- Transaction B: Mechanical Engineering- Transactions D: Computer Science & Engineering, Electrical Engineering (Scientia Iranica.)	۲۰۰۸	۲۰۱۱	& Scopus ISI
۲۱	Tarikh-e Elm	-	۲۰۰۸	-
۲۲	Tehran J. Math	-	۱۹۹۷	-
۲۳	Wavelet and Linear Algebra	-	-	-

اعتبار علمی-پژوهشی از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می باشند، ولی هنوز در هیچ پایگاه بین‌المللی معتبری نمایه نشده‌اند. یکی از نکاتی که در این بررسی مشاهده گردید این است که نشانی اینترنتی (URL) تعداد نه چندان کمی از مجلات ایرانی در Zbl و MathSciNet اشتباه است، که توجه کافی مسئولین مربوطه در اطلاع رسانی به این مراکز را می‌طلبد. به وضوح، این موضوع می‌تواند باعث تأخیر در مرور مقالات گردد.

در سال‌های اخیر به نظر می‌رسد، ضرورت نیاز به چاپ مقاله توسط اعضای هیأت علمی در کشور (برای ابقا و ارتقا) و توسط دانشجویان دکتری (برای فارغ التحصیلی و استخدام) و روی آوردن به تولید مقاله (Publish or Perish!) و عدم امکان چاپ مقالات ناقوی در مجلات پراعتبار، انگیزه ای شد تا بسیاری از دانشگاه‌های داخل کشور به تأسیس مجلات علمی-پژوهشی روی آورند. البته بعضی از دانشگاه‌ها هم به دلیل کمبود مجلات تخصصی در یک حوزه خاص، به تأسیس مجلات جدید همت گماشتند. اما بسیاری از آنها بعد از انتشار نامنظم یک یا دو شماره عملاً متوقف شده و بودجه‌های اختصاص داده شده از طرف دانشگاه مربوطه و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری را به هدر داده‌اند.

مناسب است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با بررسی و کارشناسی دقیق عملکرد نشریات بین‌المللی داخلی و میزان نقش آنها در توسعه اعتبار علمی-بین‌المللی ایران، حداقل در گروه علوم پایه نسبت به ارتقاء "اعتبار علمی-پژوهشی وزارت" اقدام نماید. پیشنهاد می‌شود این وزارتخانه درجه علمی-پژوهشی خود را فقط به مجلاتی که در ISI و یا Scopus نمایه شده‌اند اختصاص دهد و فقط به حمایت مالی از این گونه مجلات بپردازد. نباید بودجه ناچیز حوزه نشریات وزارت به مجلاتی که صرفاً عنوان علمی-پژوهشی را دارند ولی در هیچ یک از نمایه‌های بین‌المللی حضور ندارند تخصیص یابد. در این صورت، گوی و میدانی پدید خواهد آمد برای رقابتی سالم، و برای آنان که علاقه و همت لازم برای انتشار مجلات بین‌المللی معتبر را دارند.

متأسفانه تداوم و پیشرفت تعدادی از مجلات در ایران که توسط اشخاص حقوقی منتشر می‌شوند، گاهی با "ضعف عمومی در انجام پروژه‌های گروهی" (مانند وظایف خود را به موقع و به درستی انجام ندادن، دخالت در امور دیگران کردن، بار مشکلات را بردوش دیگران انداختن، دیدگاههای شخصی را جنبه قانونی دادن، مشکلات کار را بزرگ جلوه دادن، همفکری برای حل معضلات نکردن، توقعات بیجا داشتن، پاسخگوی سرگروه نبودن و ...) و "دیوان سالاری طاقت فرسا" (مانند وجود مدیران با عملکرد ضعیف، عدم واگذاری اختیارات کافی به افراد مسؤول، تصمیم گیرندگان متعدد برای یک موضوع، مقررات ناقص یا دست و پاگیر، روند طولانی تصویب و انجام تغییرات فوری، جلسات و شوراها زائد، تکمیل کاربرگ های متعدد و تکراری برای امور اداری و ...) مواجه هستند که می‌توانند موانعی اساسی در جلوگیری از چاپ و نشر به موقع مقالات و ارتقاء مجله ایجاد نمایند. به جرات می‌توان گفت، اگر توفیقی در برهه‌ای از زمان برای مجله‌ای در ایران حاصل شده باشد، به خاطر وجود یک سردبیر دلسوز، کارکشته، و نیز تلاش فردی وی بوده است.

مراجع

[1] <http://www.ams.org/mathscinet/>

[2] <https://zbmath.org/>

[3] <http://scopees.elsevier.com/>

[4] <http://wokinfo.com/>